

1. Obiekt 302/1

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY p.w. Św. KRZYŻA

2. Czas powstania

1765-1773 r.
do 1812 r.

3. Miejscowość

GÓRZNO

11. Zdjęcia, plan sytuacyjny, rzuty

1. Widok kościoła od pd./zach.
(neg. II/7231)

4. Adres

Ul. Freta 1

87-320 Górzno

nr hipoteczny KW 1069

5. Przynależność administracyjna

województwo toruńskie

gmina Górzno pow. BRODNICA

Poprzednie nazwy miejscowości

Gurschno, Gortzen,
Gorzno /Gurzno/

7. Przynależność administracyjna

przed 1.VI.1975

województwo bydgoskie

powiat brodnicki

8. Właściciel i jego adres

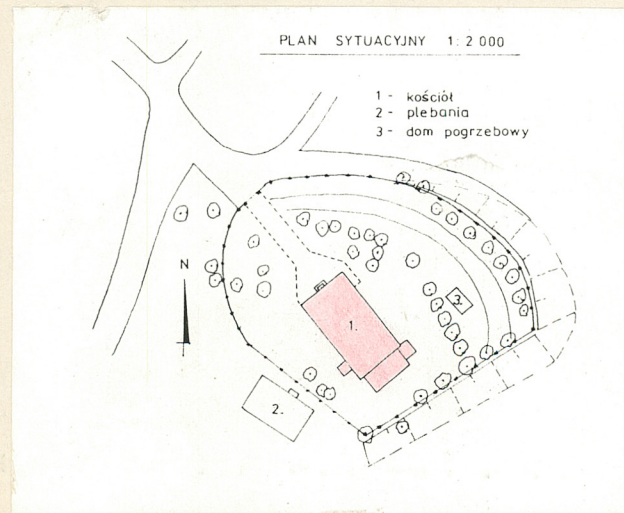
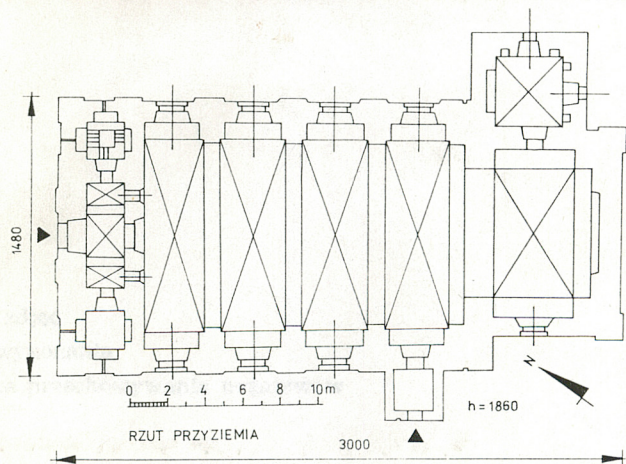
Parafia Rzymsko-Katolicka
Św. Krzyża, Ul. Freta 1,
87-320 Górzno.

9. Użytkownik i jego adres

ż.w.

10. Rejestr zabytków

Nr A/3 4-4/3 data 17.10.1929

Usytuowanie kościoła w stosunku do miasta świadczy, że istniał wcześniej i był związany z osadą grodową przedlokacyjną. Kościół znajduje się prawdopodobnie na terenie podgrodzia przylegającego od strony zachodniej do wczesnośredniowiecznego grodu w pocz. XIII w. należącego do biskupów płockich.

Parafię w Górznie założył biskup płocki Florian aktem z dnia 1 maja 1325 r. i przekazał ją Kanonikom Regularnym - Stróżom Grobu Jerozolimskiego, zwanym w Polsce miechowitami lub też bożogrobcami. Zakon miechowitów nie utrzymywał tu osobnego konwentu, zarządzał on jedynie parafią przez swoich księży, proboszcza zwanego prepozytem i wikarego. W czasie I-go rozbioru Polski parafia górznieńska została podzielona na dwie części; jedna należała do Polski druga z miastem Górzno przeszła pod rządami pruskie. W 1821 r. Górzno i cały dekanat przeszło do biskupstwa chełmińskiego - w dalszym ciągu parafia była w rękach kanoników aż do kasaty zakonu w 1830 r. /inne źródła ... (cd. poz. 12 na wkładce nr 1)

s y t u a c j a - Kościół podobnie jak i miasto położone jest na znacznym wzniesieniu (ok. 60 m n.p.m.) opadającym stromo ku wschodowi ku dwóm jeziorom; Górzno i Młyńskie. Kościół usytuowany w najwyższym punkcie miasta na pd.-wsch. od osi rynku. Plac kościelny o zarysie owalu, o zróżnicowanym poziomie terenu; najmniejszy spadek terenu widoczny jest od strony miasta, bardziej strome, tarasowe uskoki zbocza biegną od strony pn.-wsch., natomiast najbardziej zdecydowany spadek terenu widoczny jest od przesmyku między pomiędzy jeziorami (od wschodu) tworząc ciekawe punkty odbioru ekspozycji krajobrazu /fot. nr 2 i 3/.

Teren placu częściowo zadrzewiony, w większości od strony pn.-wsch. oraz przy bramie wjazdowej, ogrodzenie murowane z kostki granitowej z murowanymi ceglanyimi słupkami, otynkowanymi, przestrzeń między słupkami wypełniona jest drewnianymi segmentami w formie płotu. /fot nr 12/. Od strony zachodniej brama kościelna z furtą. Słupki bramy i furty murowane z cegły, tynkowane, z łukiem nad furtą krytym dachówką. Brama i furta otwierana na zewnątrz, wykonana z kutego żelaza.

Plebania położona poza ogrodzeniem kościoła od południa. Dom pogrzebowy po północno-wschodniej stronie kościoła w obrębie placu kościelnego.

materiał, konstrukcja, technika.

ś c i a n y - murowane z cegły, tynkowane, ^{wewnątrz i na zewnątrz} na kamiennym (granitowym) fundamencie przechodzącym w cokół.

s k l e p i e n i a i s t r o p y - sklepienie kolebkowo-krzyżowe na gurtach, w nawie, zakrystii i nad chórem muzycznym o łuku obniżonym, (polichromowane).

d a c h i p o k r y c i e - dachy siodłowe, na wieżach namiotowe, kryte dachówką "holenderką".

p o s a d z k i - wszystkie posadzki z płytek ceramicznych, dwubarwnych, ułożonych w romby.

s c h o d y - zewnętrzne - betonowe, prostokątne, przed wejściem głównym do kościoła od strony zachodniej.

... (cd. poz. 13 na wkładce nr 1)

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
2507 m ³	278 m ²	funkcja sakralna	funkcja sakralna
18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja 1956 r. - rozbiórka drewnianego chóru muzycznego wspartego na słupach i wymiana na wewy wg. projektu inż. arch. S.Narębskiego. 3 odnowienie polichromii sklepień, malowanie wnętrza kościoła. 1962 r. - remont pokrycia dachu. 1981 r. - kościół został na nowo otynkowany, (data remontu została umieszczona na elewacji wschodniej prezbiterium) 1989 r. - przeprowadzono kapitalny remont dachu na kościele, założono nowe rynny. ... cd. poz. 18 na wkładce nr 2 .		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) stan ogólny dobry, - jedynie miejscowe zawilgocenia ścian (w szczycie strefy międzywieżowej fasady i w części przyziemia ściany północnej zakrystii, spowodowane nieszczelnością w tych miejscach lub nieprzepustowością instalacji odprowadzającej wodę deszczową.	
20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie 1. Udrożnić odpływ wody deszczowej z koszy do rur spustowych w szczycie strefy międzywieżowej fasady kościoła by zapobiec systematycznemu zamakaniu ścian i gzymsu pod szczytem. Poprawić odpływ wody deszczowej z dachu nad zakrystią celem uniknięcia dalszego zamakania ściany północnej zakrystii w dolnej strefie. 2. Przy okazji remontu nawierzchni placu kościelnego w jego południowej części należy rozważyć zmianę istniejącej nawierzchni - kostka "Polbruk" na inną np: kostkę granitową - bruk.			

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

1. Plan budynków probostwa w Górznie, 1778
WAP Gdańsk, Kriegs-und Domänen Kammer zu Marienwerder,
sygn. 8/3065.

23. Źródła ikonograficzne i fotografie (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

Fotografie zostały wykonane w X i XI 1995 r.

Autor fot. Krzysztof Kowalczuk.

Wszystkie negatywy z załączonych zdjęć przechowywane są
w Archiwum własnym autora - Toruń, Ul. Niesiołowskiego 16/1.

Numery negatywów zostały podane pod każdym zdjęciem.

22. Bibliografia

1. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych
Krajów Słowiańskich, T. II i XV, W-wa 1881s
2. Heise Johann, Die Bau-und Kunstdenkmäler der
Provinz Westpreussen, Kreis Strasburg,
T. 2 Kulmerland und Löbau, Danzig 1887-1895.
3. Dr Hans Plehn, Ortsgeschichte des Kreises Stras-
burg in Westpreussen, "Zeitschrift des Historis-
chen Vereins für den Regierungbezirk Marienwerder
Heft 39, Königsberg 1900.
4. Heise J., Die Bau-und Kunstdenkmäler ...Heft VIII
Der Kreis Strasburg, Danzig 1891.
5. St. W. Okoniewski, Diecezja Chełmińska, Pelplin 1928
6. KZSWP, tom XI, woj. bydgoskie, zeszyt 2, 1971.

24. Uwagi różne

25. Wypełnił

tekst, fotografie, rysunki
wyk. Krzysztof Kowalczuk
X - XI 1995 r.

26. Sprawdził

27. Załączniki

- nr 1, - cd. poz. 11, 12, 13,
nr 3-6 - cd. poz. 11 zdjęcia,
nr 7 - cd. poz. 11 rzut kościoła

1. Miejscowość G Ó R Z N O	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) KOŚCIÓŁ PARAFIALNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Cd. poz. 12 - historia. poz. 13 - opis,
-------------------------------	--	---

cd. poz. 12 - historia

... podają, że kasacja zakonu nastąpiła w 1821 r. - jednak fakt, iż ostatni proboszcz tego zakonu Eustachy Caliński zmarł w 1830 r. można tę datę uznać jako rozwiązanie działalności zakonu.

W ciągu prawie 700-letniej historii parafii górznieńskiej istniały na miejscu dzisiejszej świątyni trzy kościoły, wszystkie pod wezwaniem Św. Krzyża. Jedynie wizytacja kościoła z 1763 r. podaje wezwanie Podwyższenie Krzyża.

Pierwszy kościół powstał równocześnie z utworzeniem parafii w 1325 r. - spalił się w 1443 r.

Drugi drewniany - spalony przez Szwedów w 1628 r.

Trzeci z kolei, drewniany zbudowany przy pomocy proboszcza Wojciecha Ślęckiego - zniszczony w 1763

Prace nad obecnym kościołem (czwartym z kolei) rozpoczęto w 1765 r. przy pomocy ks. Antoniego Januszewskiego, który materiały na budowę zbierał już w 1763 r.

W 1773 r. Górzno całkowicie się spaliło; spłonęło prawie 150 domów, kościół i plebania. Fryderyk II nakazał odbudować miasto na koszt państwa. Do odbudowy kościoła (a nie jak podaje Plehn - do budowy) posłużył materiał z ruin zamku biskupiego.

Kościół wykańczano do 1812 r.

Ok. poł. XIX w. nadbudowano wieżę. Prawdopodobnie w 1788 r. pobudowano budynek plebanii (istniejący do dzisiaj).

Konsekracji nie dokonano jeszcze w 1805 r. Benedykcja odbyła się przed 1812 r., nie wiadomo jednak przez kogo. (inne źródła podają datę konsekracji w 1781 r.)

Kościół reprezentuje prowincjonalne trwanie sprymitywizowanych form barokowych w okresie panującego już klasycyzmu.

Wkładkę założył: Krzysztof Kowalczyk, X - XI 1995 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

... - wewnętrzne

- (w wieży południowej) schody drewniane, drabiniaste,
- (w wieży północnej) schody betonowe, dwubiegowe, łamane z podestem, do wysokości chóru muzycznego. Drewniane, drabiniaste w części wyższej prowadzącej na wieżbę.
- (przy zakrystii) schody betonowe z okładziną drewnianą na stopniach, kręcone z rdzeniem, jednobiegowe, umieszczone w narożnym filarze, prowadzące na ambonę.

o t w o r y ;

okna:

- osadzone w obokniu murowanym, pojedyncze, wielopodziałowe z małych prostokątów, zamknięte łukiem półpełnym, (w korpusie kościoła i prezbiterium), szklone w ołoiu.
- krosnowe, podwójne, dwuskrzydłowe, z okiennicami od wewnątrz i zakratowane, (w zakrystii)
- krosnowe, dwuskrzydłowe pojedyncze, (w kruchcie pod chórem muzycznym)

drzwi:

- deskowe, szpungowe, z opierzeniem w formie;
  - * rombów ułożonych z deszczółek profilowanych z nabitymi żelaznymi ćwiekami, (drzwi wejściowe główne w fasdzie,

oraz drzwi prowadzące z prezbiterium do zakrystii)

- * rombów ułożonych z deszczółek profilowanych, (drzwi zewnętrzne prowadzące do przedsionka w elewacji południowej)
- * płycin - elementów gotowych, (drzwi prowadzące do wnętrza kościoła z przedsionka od południa, oraz drzwi prowadzące na ambonę w zakrystii)
- * deseczek prostych ułożonych poziomo o układzie żaluzjowym, (drzwi zewnętrzne prowadzące do południowej wieży w elewacji pd.)

rzut - kościół orientowany, na planie prostokąta, z węższym od korpusu, krótkim prezbiterium zamkniętym prostą ścianą, do którego przylega od północy zakrystia. Korpus jednonawowy, czteroprzęsłowy, z dwoma wieżami na planie kwadratu od zachodu tworzącymi z korpusem jedną całość. W wieżach schody prowadzące na dzwonnice (w południowej) oraz na chór i wieżbę dachową (w północnej). W środkowej dolnej części między wieżami znajduje się kruchta, a w górnej chór muzyczny. Kruchta boczna z wejściem od strony południowej umieszczona jest na osi pierwszego otworu okiennego korpusu od strony prezbiterium.

1. Miejscowość G Ó R Z N O	2. Obiekt (nazwa jak w karcie) KOŚCIÓŁ PARAFIALNY	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) Cd. poz. 12 - historia. poz. 13 - opis, poz. 18.
-------------------------------	--	--

bryła;

Prezbiterium krótkie, zamknięte ścianą prostą z zakrystią od pn./wsch. pod nim krypta z trumnami proboszczów i kolatorów. Szersza i nieco wyższa nawa czteroprzęsłowa z dwiema wieżami od zachodu. Dachy siodłowe, na wieżach namiotowe.

elewacje;

Ściany o podziałach pilastrów w nawie i lizenowych w prezbiterium.

fasada zach.;

- trójdzielna, o przeszłach ujętych w obu przedzielonych gzymsem kondygnacjach szerokimi, uproszczonymi pilastrami. Analogicznie opracowane boczne elewacje wież. Na osi lekko wysuniętej części środkowej wejście zamknięte odcinkowo, nad nim stiukowy, owalny medalion z krzyżem bożogrobców oraz okno zamknięte półkoliście; w polach bocznych analogiczne wnęki. W drugiej kondygnacji

wnęki zamknięte odcinkowo, mieszczące analogicznie zamknięte okna. Część środkowa zwieńczona trójkątnym szczytem z żeliwnym krzyżem bożogrobców. Po bokach nadbudowane kondygnacje wież z okienkami w dwóch strefach.

elewacja wschodnia;

jednoosiowa, dwukondygnacyjna, z blendą zamkniętą półkoliście w części dolnej. Szczyt prezbiterium ze spływami wolutowymi, z lekko wysuniętą częścią środkową, w której wnęka zamknięta półkoliście i owalny okulus; w zwieńczeniu falisty przyczółek.

elewacje boczne;

- pięcioosiowe, proste, o skromnym detalu architektonicznym, ze strefą okienną podzieloną akcentami pionowymi - pilastrami w korpusie, - lizenami w części prezbiterium. Od pn./wsch. przy prezbiterium zakrystia, od pd. we wschodniej części korpusu przedsionek z wejściem bocznym.

Wkładkę założył: Krzysztof Kowalczyk, X - XI 1995 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....

wnętrze;

jednonawowe, nakryte sklepieniami kolebkowo-krzyżowymi na gurtach, w nawie, zakrystii i nad chórem muzycznym o łuku obniżonym. W prezbiterium u spływów sklepień narożne występy, w nawie przyszcienne filary opięte lizenami przechodzącymi w gurdy; między filarami półkoliście zamknięte wnęki arkadowe, w których analogiczne okna. We wschodniej ścianie prezbiterium szeroka, płytkanisa zamknięta koszowo. Łuk tęczyowy zamknięty półkoliście, otwory wejściowe - odcinkowo.

wyposażenie;

ważniejsze wyposażenie kościoła:

- Ołtarz główny, rokokowy z II poł. XVIII w.
- Ołtarze boczne;
  - * lewy, rokokowy, z II poł. XVIII w.
  - * prawy, rokokowo-klasycystyczny, z I poł. XVIII w.
- Ambona, rokokowa z II poł. XVIII w.
- Chrzcielnica, barokowa, z II poł. XVIII w.
- Żyrandol - Pająk, ośmioramienny, brązowy z pocz. XVIII w.
- Ławki neogotyckie.

instalacje;

elektryczna, odgromowa, odprowadzająca wodę deszczową,

Cd. poz. 18 - prace budowlane i konserwatorskie

W latach 1988-1992, kapitalny remont i konserwacja organów, kompletna wymiana instalacji nagłaśniającej i elektrycznej wraz z konserwacją pajaków - żyrandoli, remont neogotyckich ławek wraz z podłogą pod nimi.

1. Miejscowość

GÓRZNO

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Cd. poz. 11 - zdjęcia.

2. Widok ogólny na kościół i plebanię od strony wschodniej z drogi prowadzącej do Czarnego Bryńska. (neg. II/7241)

3. Widok kościoła i plebanii od strony wschodniej z drogi prowadzącej do Czarnego Bryńska. (neg. II/7242)

Wkładkę założył: Krzysztof Kowalczyk, X 1995 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: Archiwum własne autora.

4. Elewacja frontowa /zach./
(neg. II/7236)

5. Widok na elewację frontową
od strony pld./zach. (neg. II/7233)

6. Elewacja północna. (neg. II/7224)

7. Elewacja północna - widok od pn./wsch.

8. Elewacja wschodnia - widok od pn./wsch.
(neg. II/7215)

1. Miejscowość
G Ó R Z N O

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
Cd. poz. 11 - zdjęcia.

9.

9. Elewacja wschodnia. (neg. II/7214)

10.

10. Widok na elewację południową. (neg. II/7213)

11.

11. Brama kościelna - widok od strony zachodniej.
(neg. II/7443)

Wkładkę założył: Krzysztof Kowalczyk, X 1995 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: Archiwum własne autora.

12. FRAGMENT OGRODZENIA KOŚCIOŁA. (neg. II/7444)

13. Widok chóru muzycznego. (neg. II/7454)

14. Widok wschodniej części kościoła.
(neg. II/7342)

15. Widok na prezbiterium .
(neg. II/7455)

16. Drzwi wejściowe gł.
elewacji zach. (neg. II/7446)

1. Miejscowość

G Ó R Z N O

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Cd. poz. 11 - zdjęcia

17. Wejście do południowej
wieży /zewnątrzne/. (neg. II/7361)

18. Drzwi zewnętrzne do przedsionka
w elewacji pld. /wejście boczne/.
(neg. 7451)

19. Drzwi prowadzące z przedsionka
do wnętrza kościoła. /awers/
(neg. II/7452)

Krzysztof Kowalczyk, X 1995 r.

Wkładkę założył: .....
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: Archiwum własne autora.

20. Drzwi prowadzące do wnętrza
kościół z przedsionka /rewers/
(neg. II/7453)

21. Drzwi prowadzące do zakrystii
z prezbiterium /awers/
(neg. II/7364)

22. Drzwi prowadzące do zakrystii
z prezbiterium /rewers/
(neg. II/7363)

1. Miejscowość

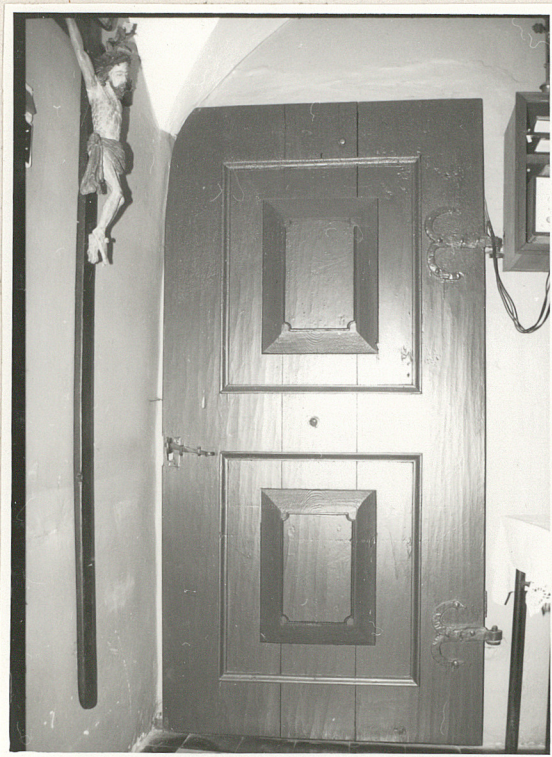
G Ó R Z N O

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Cd. poz. 11 - zdjęcia.

23. Drzwi prowadzące na ambonę
i zakrystii. (neg. II/7362)

24. Okno elewacji południowej.
(neg. II/7225)

25. Okno korpusu ściany pld.
z fragmentem sklepienia.
(neg. II/7366)

Krzysztof Kowalczyk, X 1995 r.

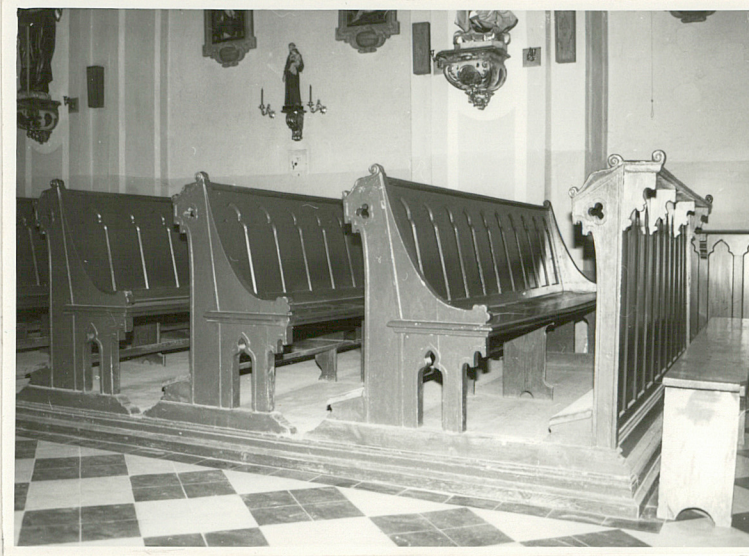
Wkładkę założył: .....
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: Archiwum własne autora.

26. Fragment sklepienia kolebkowo-krzyżowego nad korpusem. (neg. II/7365)

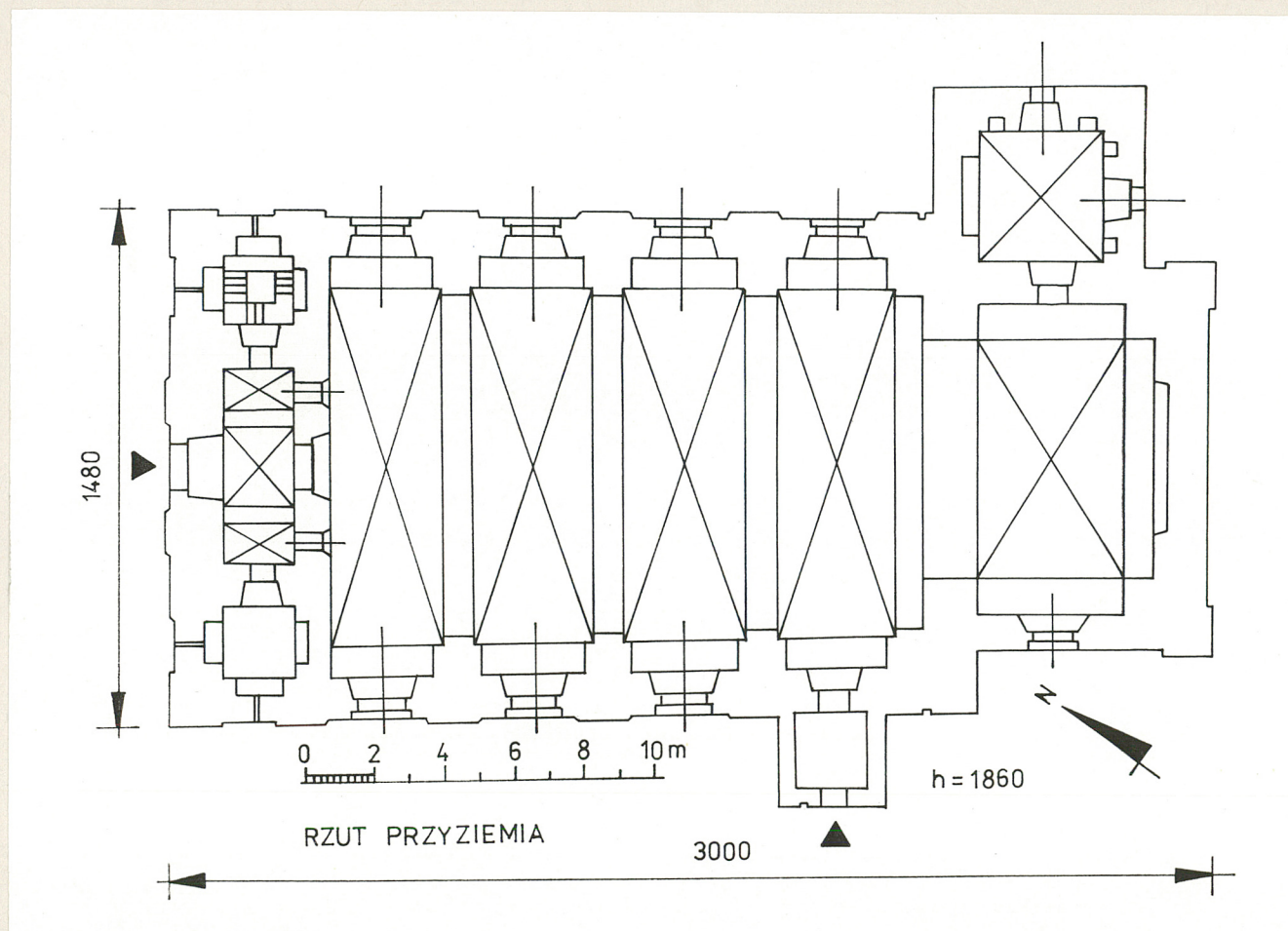
27. ławki w północnej części korpusu. (neg. II/7352)

1. Miejscowość
G Ó R Z N O

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)
KOŚCIÓŁ PARAFIALNY

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
Cd. poz. 11 - plany

Krzysztof Kowalcuk, X - XI 1995 r.

Wkładkę założył: .....
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: .....